

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies tertius et quartus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1866

Caput V. De duabus ad Paulum Samosatenum epistolis, Dionysii nomine
vulgatis, deque hinc argumentis, quibus has Dionysii non esse, quidam
contendunt.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72907](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72907)

AUCTORE
C. B.

(plurimi enim fiebat ejus auctoritas) necesse habuit in eum Scholia conscribere. Cum ergo, uti ex his Halloxiis verbis intelligitur, vero prorsus absimile non sit, Dionysium, Alexandrinum episcopum, in Dionysium, Corinthiorum episcopum, Scholia adornasse, assignari utique potest Dionysius, Alexandrino cognominis atque ab Areopagita distinctus, cujus fuerint Opera a S. Dionysio, Alexandrino episcopo, Annotationibus Scholasticè illustrata. Atque ita quidem evanescit difficultas posterior, ob quam contendi posset, Scholia, si quæ a Sancto nostro in sibi cognominem scripta sint, in Areopagitam esse conscripta. Quod vero pertinet ad primam, ex Choniale et Joanne Cyparissiota petitam, respondeo, hos Dionysium, in quem a Dionysio Alexandrino scholia scripta innuunt, Areopagitam idcirco aperte facere, quod Anastasium Sinaitam et Mazimum, qui a Dionysio, Alexandrino episcopo, Scholia non in Areopagitam, sed in sibi cognominem tantum scripta docent, de Areopagita perperam interpretati sint. Itaque si quæ Scholia Dionysius, ut verosimiliter apparet, in sibi cognominem scripsit, per hunc non Areopagita, sed alius Dionysius, forte Corinthiorum episcopus debet intelligi.

CAPUT V.

B De duabus ad Paulum Samosatenum epistolis, Dionysii nomine vulgatis, deque binis argumentis, quibus has Dionysii non esse, quidam contendunt.

Sanctus Dionysius, Alexandrinus episcopus, ut nonnulli contendunt, tres ut minimum ad Paulum Samosatenum scripsit epistolas; quarum quidem prima a Paulo, quæ ejus esset doctrina, sibi aperte exponi petierit, secunda hanc sibi a Paulo epistola expositam confutarit; ac tertia denique ad decem Pauli contra doctrinam orthodoxam objectiones seu quæstiones responderit. Duæ harum posteriores, quæ Sancto, ut contendunt, adscribendæ sunt, epistolæ una cum decem Pauli Samosateni objectionibus seu quæstionibus Dionysio propositis, sæculi proxime elapsi initio inventæ, annoque 1608 typis Romæ primum excusæ, in tomum primum deinde Conciliorum Labbei et in Bibliothecam Patrum, tam eam, quæ Parisiis ac post Coloniae, quam eam, quæ Lugduni impressa est, et in hujus quidem tomum tertium, fuerunt illatae. Quod autem ad primam et tribus dictis epistolis, qua Sanctus a Paulo, quæ ejus esset doctrina, sibi exponi petierit, pertinet, ea nusquam exstare, cognoscitur. Cum tamen secunda et tribus præfatis epistolis initio habeat, Rescripsimus ad ea, quæ prius scripsisti, ut eliceremus te ad dicendum aperte, quod vis dicere, dubium non apparet, quin primam etiam et tribus memoratis epistolis ad Paulum Samosatenum, qui impiam doctrinam suam occultare nixus fuerat, aut certe non sat dilucide exposuerat, Sanctus scripserit; dubium, inquam, hoc non apparet, si modo duæ et tribus præfatis epistolis posteriores, tom. I Conciliorum Labbei et Bibliothecæ Patrum sub Dionysii nomine insertæ, Dionysium vere habeant auctorem.

Has ob doctrinam, quam Samosateno affingunt, quamque cum veterum

64 Verum, quamquam duæ hæc epistolæ Sancto verosimiliter debeant attribui, sunt tamen eruditi non pauci, qui easdem illi abjudicant. Horum omnium antesignanus est in suis ad 27 libri septimi Historiæ Ecclesiasticæ caput Annotationibus Valesius, quem deinde Elias du Pin in nova sua Scriptorum Bibliotheca, aliique insuper plures sunt secuti. Hisne, an Tillemontio, aliisque multis, qui sustinent contrarium, assentiendum sit, præsentii capite disquiri, seu potius, ut, quod meditor, apertius loquar, rem illam, utpote non sat undequaque certam, in medio relinquendam ostendo. Ab argumentis, quæ pro dictis epistolis Dionysio abjudicandis faciunt, initium duco. Remigius Ceillierus Benedictinus, qui circa dictas duas epistolas Valesii opinionem amplexus est, tom. tertio generalis Scriptorum Ecclesiasticorum Historiæ pag. 277 hunc in modum verbis Gal-

licis Latine a me redditus ratioenatur. Imo auctore **D** (duarum nempe, de quibus agimus, epistolarum) ne quidem videtur argumentum, quod tractat, sat habuisse compertum. Exprobrat enim Paulo Samosateno, quod in Jesu Christo duas admittat hypostases, duas personas, duos Christos et duos filios, quorum unus esset Dei filius ex natura et æternus, alter filius David natus in tempore. Nusquam autem invenitur Paulus errores hos docuisse. Concilium Antiochenum contra eum congregatum, sanctus Epiphanius, sanctus Hilarius, Theodoretus et Philastrius nihil simile contra illum in accusationem adducunt. Econtra, ut scilicet antiqui scriptores testantur, docebat, Patrem, Filium et Spiritum sanctum non esse nisi unicum Personam; Verbum et Spiritum sanctum esse in Patre; sed eo modo, quo ratio est in homine sine ulla reali et personali existentia: ita ut secundum illum vere nec sit Pater, nec Filius, nec Spiritus sanctus, sed dumtaxat Deus.

65 Hinc dicebat, Filium Patri esse consubstantialem, tollens hoc vocabulo personarum proprietatem et distinctionem. Vero igitur apparet similis, auctorem illius epistolæ (priorem et duabus ad Samosatenum epistolis, Dionysii nomine vulgatis, intelligit) hæresim Nestorii, qui duas in Jesu Christo admittebat personas, confudisse cum hæresi Pauli Samosateni, qui ne quidem Verbo realem et personalem existentiam concedebat. Hactenus laudatus Ceillierus, volens scilicet, cum Paulus Samosatenus secundum veterum scriptorum testimonia Dei Filium seu Verbum sine subsistentia propria seu ἀνθρώπου esse docuerit, duas in Christo hypostases, quarum altera sit Verbi, altera naturæ-humanæ, a Paulo Samosateno fuisse admittas, in præmemorata epistola perperam indicari, ac proin hanc a Dionysio, utpote qui Pauli errores melius habuerit perspectos, non fuisse conscriptam. Et vero si Paulus Samosatenus Dei Verbum sine subsistentia seu ἀνθρώπου esse, reipsa docuit, nullaque ratio, qua ab illo, stante hoc dogmate, duæ in Christo hypostases fuerint admittæ, assignari queat, argumento sane, ut non nulli putant, haud levi id erit, præfata epistolam, in qua duæ in Christo hypostases a Paulo admittæ indicantur, Dionysium non habere auctorem. Hoc ergo paulo accuratius discutere, operæ pretium existimo. Joannes Garnerius, Societatis Jesu sacerdos, in Mario Mercatore, quem Notis Dissertationibusque illustratum edidit, Dissertatione prima de hæresi et libris Nestorii pag. 508 sic scribit: Vetus opinio est jam inde a longinquis ducta temporibus ad nostram usque ætatem, Samosatenum Trinitatem Personarum divinarum sustulisse, unumque Patrem Dei nomine vocasse, cui tamen tribueret Verbum coæternum, sed prolatitium dumtaxat, et ἀνθρώπου nostroque simile.

66 Ita laudatus Garnerius, qui mox veterem, quam his verbis memorat, opinionem probaturus, hæc præfatur: Tam pervulgatæ opinionis neque origo, neque veritas apertissima est. Investiganti mihi, quis omnium primus id Paulo attribuerit, nemo Latinorum Philastrio, nemo Græcorum Epiphanius antiquior occurrit, saltem qui expressis verbis mentem aperuerit, quamquam ne ipsi quidem ambo clarissime loquantur, ac tum Philastrii et Epiphani, qui ambo sæculo quarto floruerunt, verba ad institutum suum facientia describit. Philastrii hæc sunt: Paulus quidam fuit Samosatenus post hos in Syria, qui Verbum Dei, id est, Christum Deum Dei Filium substantivum, ac personalem et sempiternum esse cum Patre denegabat: prolativum autem, id est, quasi aera quemdam dicebat; non tamen personam vivam Filii sempiternam cum sempiterno Patre credendum docebat. Epiphanius vero ista: Est autem Pauli (Samosatensis scilicet) hæc opinio, Deum Patrem et Filium ac Spiritum sanctum unum esse Deum. Verbum Dei ejusque Spiritum inesse Deo perpetuo, sicut hominis in corde proprium verbum inesse cernimus. Filium Dei subsistentiam habere per sese nullam, sed in Deo subsistere.

de illa assertis componi non posse putat. Ceillierus Sancto abjudicat:

E

F

verum recitatis antiquiorum scriptorum

A subsistere. Adhæc Dei Verbum, in terras delapsum, in Jesu, qui homo merus esset, habitasse. Ita unus, inquit ille, Deus est; neque aut pater est Pater, aut filius Filius, aut spiritus sanctus Spiritus est sanctus. Imo vero Deus unus est Pater, et hujus in ipso Filius, ut est in homine sermo. Sic Philastrius, cujus Opera tomo quarto Bibliothecæ Patrum editionis Lugdunensis exstant inserta, et Epiphanius hæresi sexagesima quinta sermocinatur, qui, quamquam, ut ait Garnerius, clarissime non loquantur, satis tamen aperte indicant, ex Pauli Samosatani sententia Dei Verbum prolatitium duntaxat, et sine substantia seu ὑπόστατον esse.

de Pauli Samosatani doctrina testimoniis;

67 Porro recitatis binis, quæ huc jam transcripsimus, Philastrii et Epiphani de Pauli Samosatani circa secundam SS. Trinitatis Personam doctrina testimoniis, laudatus Garnerius mox subjungit: Utrumque (Philastrius nempe et Epiphanius) secutus Mercator, Nestorius, inquit epistola de discrimine etc. n. 1, circa Verbum Dei non quidem ut Paulus sentit, qui non substantivum, sed prolatitium potentie Dei efficacis Verbum esse definit. Et alio in loco, in Dissertatione nempe ad 11 anathemat. Nestorii, Paulus Verbum Dei προφορικὸν καὶ πρακτικὸν λόγον καὶ ενεργητικὸν, id est, prolativum et potestatis effectivum Verbum sensit, non substantivum, quod Græci οὐσιώδες dicunt. Itaque, uti ex his trium antiquiorum scriptorum testimoniis jam transcriptis eruitur, Paulus Samosatenus docuit, Dei Verbum, quod in Jesum descendit, esse prolatitium quiddam et sine hypostasi seu ὑπόστατον. Verum, jam inquit, cum id ita sit, necesse est, ut Paulus duas in Christo admisisse hypostases, in præmemorata Dionysii ad eum epistola perperam indicetur. Si enim Dei Verbum sit ὑπόστατον seu hypostasi destitutum, qui fieri potest, ut Dei Verbum et homo duæ sint in Christo hypostases? Potestne Dei Verbum simul esse et ὑπόστατον et ὑπόστατον, id est, destitutum et non destitutum hypostasi? Fuitne forsitan in Christo Patris hypostasi, quod tamen docuisse Paulum, vero prorsus apparatus absimile? Respondeo: nodus quidem hic est admodum sane solutu difficilis; methodum tamen, qua solvatur, Garnerius, postquam cum sibimet ipsi objicit, Dissertatione supra citata assignat. Lubet adeo verba, quibus id facit, huc transcribere.

quidam ex Garnerio, qua cum his illa

B 68 Eruenda, inquit, questionis tam impeditæ solutio ex ipsis Pauliniani delirii mysteriis. Fingebat ille Deum instar solis, cujus tria considerari debeant, figura seu discus ipse, qui dicitur, et energie duæ illuminandi ac calefaciendi. Figuræ et substantiæ similem dicebat Patrem, vi illuminandi Verbum, vi calefaciendi Spiritum sanctum; sed Verbum aiebat (idem sentiendum de Spiritu sancto) gemino, perinde ac nostrum, spectari posse in statu, prout nempe vel ἐνδιάθετον esset, vel προφορικὸν. (In scholis dicunt immanens et transiens.) Quamdiu in Deo est, non aliam habet, si Paulo credimus, hypostasim, quam ipsiusmet intelligentis, ut neque nostrum, cum insitum cogitatur: cum autem profertur exterius, forasque mittitur, suam incipit habere distinctam a profertente hypostasim, quam tamen amittit, ubi primum redierit ad Deum, a quo processerat, ad opus implendum. Verbum ergo divinum Paulus faciebat et ἐνδιάθετον, cum a Deo discessisset; et ὑπόστατον, cum in Deo resideret; atque ita ὑπόστατον ante sæcula, ἐνδιάθετον in tempore. Addebat, Verbum tunc fieri Filium, cum profertur, incipitque propriam habere hypostasim, prolatio enim ipsamet est Filii editio in lucem. Addebat etiam, tunc temporis Deum aliquem fieri, non αἰδιον, et qui ab æternitate per se subsistat: qui enim fieret, quod erat? Sed recentem et novellum, ut qui Nazarethi incepit.

possit componi, methodus proponitur;

C 69 Quin etiam volebat, Verbum factum Filium, et per se jam Deum existentem, descendisse in Jesum, in eoque patrasse opera, quæ admirationem pepererint; quo tamen relicto, cum passio aut certa mors impenderet, revolasse ad Patrem, ideo

Octobris Tomus II.

que nec Verbum dici posse passum, nec Deum mortuum. Desertionis argumentum putabat certissimum, quod Jesus inter expirandum clamasset: Deus, Deus meus, quare me dereliquisti? Hunc in modum Garnerius Pauli Samosatani de SS. Trinitate, non dicam, opinionem, sed figmentum exponit; quod quamquam prorsus insanum ac insulsum sit, inde tamen potest colligi, qui Paulus Dei Verbum ὑπόστατον asserere, simulque tamen duas in Christo hypostases, alteram divinam, humanam alteram, admittere potuerit; imo etiam qui reliqua omnia, quæ de Samosateno a veteribus dicuntur, cum reliquiis Pauli de Trinitate, somniisne dicam, an deliriis, queant componi; si præcipue, ut in laudata Dissertatione Garnerius facit, etiam addideris, Dei Verbum, in Christum delapsum, jamque Deum novellum factum, fuisse secundum Paulum, quamvis reipsa is esset temporarius, prædestinatione tamen æternum; adhæc duos distingui posse modos unionis seu habitationis Verbi cum Jesu, Filii Dei cum filio Virginis; quorum quidem unus a formatione ad absolutam virtutis usque perfectionem exstiterit, alter manserit postea, saltem usque ad passionem: prior fuerit, velut hospitantis in Jesu Verbi; posterior proprie inhabitantis: ille meri beneficii rationem habuerit; iste mercedis. Ne vero hæc, aliæque fere omnia, Garnerii verbis mox transcriptis comprehensa, gratis omnino Paulo credantur afficta, S. Athanasii de Pauli erroribus testimonium, quod ad illa Paulo assignanda Garnerium præcipue impulsisse videtur, quodque, nisi pleraque eadem reipsa Paulo attribuas, haud facile forte intelliges, huc transcribo.

AUCTORIB.
C. B.

70 His verbis apud laudatum Athanasium lib. de Salut. Adventu concipitur: Paulus Samosatensis Deum ex Virgine confitetur, Deum Nazarethi in lucem editum, et inde existendi primordium, regni que consecutum. Verbum tamen efficax e cælo et Sapientiam in eodem agnoscit, ac prædestinatione quidem ante sæcula fuisse putat, sed Nazarethi primum exstare cepisse; ut unus, inquit, supremus sit Deus Pater. Quæ verba hæresis Samosatænæ mysterium, quo nihil fere ignotius, continentia loco supra citato ut exponat Garnerius, hæc adducit in medium: Ille igitur (Paulus Samosatensis) sentiebat hunc, quem (vide verba num. 68 huc transcripta) diximus, in modum, si tamen hoc sentire est, et non magis delirare, Deum, qui simpliciter Deus sit ac æternus, esse unicum, habere tamen suum λόγον, id est, Verbum, suamque σοφίαν ἐνδιάθετον, id est, sapientiam immanentem, quem utrumque aliquando emitteret e sinu suo ad implendum mandatum, expletoque, ad se revocaret. Illi vero missi, hoc est, prolatus λόγος, extenta σοφία, prout discedebant a mittente, atque ita perse, et χωρίς, id est, extra jam existebant, ita incipiebant esse hypostases quedam, atque etiam perse dii, sed πρόσκαιροι seu temporarii. Venit itaque, si Samosateno credimus, uterque ad Virginem, sed Sapientia velut formatrix templi, seu hominis, in quo scilicet Verbum habitaret; Verbum tamquam habitator; atque ita contingit, ut Deus (vide verba Athanasii proxime recitata) ex Maria existeret, Deusque Nazarethi in lucem ederetur, atque inde existendi primordium regni que consequeretur. Dicebat tamen, Deum ejusmodi, quamvis temporarius reipsa foret, esse prædestinatione æternum, eaque distinctione declinabat Scripturæ locos, ubi æternitatis personæ Verbi tribuitur.

hoc gratis conficta non videtur; utpote, qua non admissa, pleraque Athanasii

F

71 Hæc est interpretatio, a Garnerio Athanasii verbis proxime recitatis applicata, quæ cum aliter apte, ut ei visum est, attentis Epiphani aliorumque veterum (vide num. 66 et seq.) de Samosateno assertis, nequeant exponi, pleraque insulsa circa SS. Trinitatem figmenta supra memorata Paulo attribuenda existimavit. Hinc porro, si modo ita recte, ut vero prorsus absimile non est, sensit Garnerius, consequens est, non tantum ut Paulus, dictis figmentis inhærens, dicere simul Dei Verbum ὑπόστατον seu hypostasi destitutum et duas in Christo hypostases admittere potuerit, verum etiam ut tam unum quam alterum

de Pauli Samosatani dogmatibus asserta non facile forte intelligas;

AUCTORE C. B.

re ipsa sorte adstruxerit. Non est ergo, cur ex eo, quod Paulus, teste Epiphano, Dei Verbum dixerit ἀποτόματον, erroneam quis putet eam, in qua Paulus duas in Christo hypostases admittit innuitur, Dionysii ad Paulum epistolam, ac proin hanc Sancto falso esse suppositam. Nec hoc tantum dico, verum etiam dictam epistolam Sanctique ad decem Pauli quaestiones responsonem, si modo ea, quae verbis supra recitatis ait Garnerius, Samosatenu vere fuerit commentus, nullum omnino aliud complecti doctrinae caput, veluti a Paulo traditum, quod cum iis omnibus, quae de Pauli doctrina tradunt scriptores antiqui, non possit utcumque componi.

admissa vero, etiam cum omnium veterum de Pauli doctrina assertis singula,

72 Ut res fiat clarius, Pauli doctrinam in Dionysii ad hunc epistolam indicatam aperio. Ex his itaque Samosatenu existimasse videtur, Spiritum sanctum in utero Mariae formasse hominem, quem destinaret in templum, suo tempore a Verbo incolendum; profecisse hominem illum, vitam studiosam degendo, eaque ratione magis, quam alii homines placuisse Verbo, ipsumque ad sui inhabitationem allexisse. Dei igitur Verbum, eo scilicet, quo supra expositum est, modo et caelo delapsum, in eo habitasse, sed ita, ut unius soliusque Christi duae forent hypostases, duaeque personae et duo filii Dei, unus natura, qui fuit (secundum praedestinationem nempe) ante saecula, et unus Christus et Filius David, qui non fuit ante saecula, sed fuit in tempore, et secundum beneplacitum Dei accepit nomen Filii; sicut civitas accipit nomen domini, et domus nomen ejus, qui eam aedificavit. Sic alium virum esse Christum praeter Deum Verbum, ab alterius Christi substantia et dignitate differentem, et unum Christum inhabitantem ac opera divinae justitiae operantem. Haec sunt praecipua doctrinae seu potius delirii capita, quae Paulum Samosatenu docuisse, binae ad hunc epistolam, sub Dionysii nomine vulgatae totidem fere atque iisdem verbis insinuant. Confer nunc haec cum doctrinae capitibus, quae Paulum sustinuisse, Epiphanius, Athanasius alique veteres scriptores indicant, videbisque, quantum opinor, in praefatis binis epistolis de Pauli doctrina nihil tradi, quod, spectata, quam jam exposui, Garneriana methodo, cum Athanasii aliorumque veterum scriptorum de illa assertis aperte pugnet.

quae de hac in binis dictis epistolis indicantur, possint componi;

73 Videtur quidem Athanasius verbis num. 70 huc transcriptis innuere, Dei Verbum secundum Pauli signenta statim in Christo ab ipso, quo hic in Virginis utero formatum esset, initio habitasse; id autem secundum binas praememoratas epistolas lapsu tantum temporis, cum jam Christus factus esset grandior, virtutumque merito profecisset, ex Samosatenu nomine factum fuerit, ut adeo hic, quae de Pauli doctrina in dictis epistolis indicantur, pugnare videantur cum iis, quae de illa, ut apparet, Athanasius insinuat. Verum responderi potest, Samosatenu (vide quae num. 69 dicta sunt) duos adstruxisse unionis Verbi cum Jesu modos, alterum ab ipso Christi formationis initio, alterum lapsu temporis factum; de priori autem loqui Athanasium; de posteriori vero in praememoratis epistolis esse sermonem, ac proin has cum illo non pugnare. Nunc, erudite lector, ex iis omnibus, quae de Pauli doctrina disseruimus, haud difficulter, quantum opinor, colliges, ea omnia, quae de Samosatenu circa SS. Trinitatem et Verbi incarnationem commentis memoriae prodiderit scriptores antiqui, componi, ut apparet, ex Garneriana methodo satis posse cum iis, quae de iisdem commentis in duabus praememoratis epistolis insinuantur, ac proin ex doctrina, quam haec Samosatenu attribuit, consequens non esse, ut Dionysio Alexandrino falso sint suppositae seu hunc non habeant auctorem.

nec si componi nequeant, consequens est, ut haec Dionysii non sint,

74 Quod si tamen modus, quo ea, quae de Pauli Samosatenu doctrina tum Athanasius alique scriptores antiqui, tum binae praelaudatae epistolae commemorant, hic in concordiam, Garnerii fere inhaerentes vestigiis, adduximus, idcirco forsitan displiceat, quod certum non sit, quaecumque Garnerius, modum illum adstruens, Paulo affingit, vere ab hoc fuisse

asserta, atque inprimis quidem quod Dei Sapien- D
tiam (vide num. 70) pro Spiritu sancto a Paulo fuisse acceptam insinuet, contra ac Athanasius (vide iterum num. 70) videtur adstruere; quod si, inquam, praefatus modus idcirco displiceat, sicque adhuc, an scriptores illi antiqui cum praedictis epistolis re ipsa non pugnent, dubitandum appareat, nihil equidem amplius asseram, quo dubium illud ex animo euellam; verum tunc contendo, dato etiam, antiquorum scriptorum de Pauliniano delirio asserta cum praefatis epistolis aperte pugnare, necesse forsitan propterea non esse, ut haec alium, quam Dionysium, habeant auctorem. Etenim cum Paulus Samosatenu impiam suam de Christo et SS. Trinitate doctrinam, quamdiu vixit Dionysius, occultare, ut apparet, fuerit conatus, Sanctusque illum eo modo, quo ipsemet Paulus, data ad eum epistola, explanarat, in praefatis binis epistolis spectarit, fieri potest, ut Paulus, ne impietatem suam palam faceret, non sat clare eam, quam de SS. Trinitate et Christo sequebatur, doctrinam explanarit; unde factum esse potest, ut Dionysius, cum praefatas binas scripsit epistolas, Paulinianae doctrinae capita nonnihil fecerit diversa ab iis, quae Paulus re ipsa docuit, quaeque eum docuisse, antiquiores scriptores affirmant. Jam vero, si ita res habeat, dato etiam, quod quaedam antiquorum de Pauli doctrina asserta a binis dictis epistolis aperte E
dissonent, concludi sane hinc neutiquam potest, duas illas epistolas, jam saepius hic memoratas, saepiusque etiam sub Dionysii Alexandrini nomine a variis editas, a Dionysio vere non esse conscriptas. Dispicimus modo, an has a Sancto indubie scriptas non esse, aliis nequeat argumentis evincere.

75 Auctor epistolarum, a iis nonnulli, approbat uti nec ex eo, quod in iisdem approbatur consubstantiale seu homoousion, dicitur, eo modo Patres appellasse Filium Dei. Certum autem est, Dionysium Alexandrinum, et synodum Antiochenam, in qua Samosatenu anno 270 exauctoratus fuit, vocabulum illud rejecisse, Dionysiique tempore dici non potuisse, communiter ea usos Patres fuisse. Ita, ut dicti, nonnulli. Verba, quibus, ut aiunt, vocabulum consubstantiale approbat, eoque Patres appellasse Dei Filium, assertit auctor epistolarum, apud Labbeum tom. I Conciliorum col. 855 haec sunt: Salvatorem autem Christum dicit fuisse desertum; non illi parens, quod in cruce dixerit: Deus, Deus meus, utquid me dereliquisti? Desertum dicit eum, qui erat natura Dominus, et Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, et quem sancti Patres Homoousion, id est, consubstantiale Patri vocaverunt. Verum haec verba, ut consideranti patebit, ab auctore epistolarum SS. Patres non communiter, sed, nullo addito adverbio, quod frequentiorem actum indicet, consubstantialis vocabulo usi, dumtaxat dicuntur. Fuisse autem Patres aliquot, qui etiam ante Dionysii Alexandrini aetatem Dei Filium Patri consubstantiale vocarint, verosimillimum apparet. Etenim cum Dionysius, quasi Dei Filium rem factam et Patri non consubstantialem asseruisset, a Pentapolitanis ad Dionysium, Romanum Pontificem, fuisset delatus, synodus a Pontifice tunc convocata, Dei Filium rem factam et Patri non consubstantialem asseri, indigne tulit. Testatur id S. Athanasius Tract. de Synodis, num. 45 sic scribens: Cum... quidam ad (Dionysium) Romanum Pontificem, Alexandrinum (Sanctum nostrum) detulissent, quod Filium rem factam et Patri non consubstantialem affirmaret, synodus Romae coacta rem indigne tulit: Romanus autem episcopus (Dionysius) omnium sententiam rescripsit ad gentilem suum, seu potius, ut Graece est, ad cognomen suum, id est, Dionysium, Alexandrinum episcopum.

76 Cum ergo, uti ex his Athanasii verbis consequi videtur, a Dionysio Pontifice Romano, synodoque ab eo coacta consubstantialis vocabulum fuerit approbatum, verosimillimum sane appareat, id etiam non tantum a Dionysio, synodique ab eo convocatae Patribus, verum etiam ab aliis antiquioribus fuisse adhibitum; hoc autem etiam confirmatur ex eo, quod Dionysius, hoc enim ab antiquioribus usurpatum,

A Dionysius, veluti violatæ fidei reus, ad Pontificem Romanum idcirco fuerit delatus, quod Dei Filium Patri non consubstantiali asserere, ab illis putaretur. Nisi enim consubstantialis vocabulum jam tum, cum Dionysius a Pentapolitanis accusatus est, notum admodum atque usitatum, imo in Ecclesia receptum fuisset, non videtur ab his Sanctus ob Dei Filium, Patri non consubstantiali assertum, ad Dionysium Romanum Pontificem, veluti violatæ fidei reus, fuisse deferendus. Hinc porro consequitur, ut etiam ante Dionysii ætatem illud ipsum vocabulum a nonnullis Patribus verosimillime fuerit usurpatum, atque ab Ecclesia receptum. Quod si dicas, synodum Antiochenam, in qua quinque circiter a Dionysii obitu annis Paulus Samosatenus exauctoratus fuit, vocabulum illud, veluti impugnantis Pauli erroribus minus aptum, rejecisse, idque ab ea, si idem vocabulum jam dudum in Ecclesia usitatum fuisset ac receptum, faciendum verosimillime non fuisse. Respondeo, a Dionysio equidem, Romano Pontifice, consubstantialis vocabulum fuisse receptum, hocque nihilominus rejectum fuisse a dicta Antiochena synodo, quæ tamen Dionysium Romanum Pontificem, cui etiam suam de Pauli Samosateni damnatione epistolam syndonicam inscripsit, summopere reverebatur.

B nec a Dionysio fuit improbatum. 77 Adhæc Antiochena synodus consubstantialis vocabulum non eo sensu, quod id antea in Ecclesia usitatum fuerat, sed sensu longe diverso (vide Commentarium num. 228) acceptum rejectit, ut adeo ex eo, quod consubstantialis vocabulum rejecerit Antiochena synodus, consequens non sit, ut id antea in Ecclesia a Patribus adhibitum non fuerit. Quod autem aiunt, Dionysium improbasse consubstantialis vocabulum, id utique a vero longissime est alienum. Quamquam enim Sanctus, sese hoc vocabulum in Scriptura sacra non invenisse expressum, affirmavit, rem tamen voce illa significatam admisit. Liqueat id ex libris de Elencho et Apologia, supra sæpissime laudatis, ad Dionysium, Romanum Pontificem, sui purgandi ergo a Dionysio scriptis. In his enim, quos post epistolam de Pentapolitanorum contra se accusatione a Dionysio Romano acceptam scripsit, ista supra adhuc recitata verba profert: In alia item epistola ea scripsi, quibus criminationem adversariorum repuli, mendacemque ostendi, qua aiebant, me Christum negare esse Deo consubstantiali. Tametsi enim fateor, me hoc vocabulum nusquam Scripturarum sacrarum vel invenisse vel legisse; attamen argumenta mea, quæ subsequuntur, quæque isti tacerunt, ab hac sententia non discrepant. Unde sane recte colligitur, consubstantialis vocabulum a Sancto non fuisse improbatum, saltem post acceptam a Dionysio Romano de Pentapolitanorum accusatione epistolam, ac proin, cum hac verosimillime posteriores existerint epistolæ ad Samosatenum, Dionysio hæc abjudicari nequeunt, quod in altera consubstantialis approbetur vocabulum.

CAPUT VI.

De reliquis argumentis, quæ pro duabus ad Samosatenum epistolis Dionysio abjudicandis faciunt; et an ex hypothesis, quod hæc nihilominus Sanctum habeant auctorem, altera non distinguatur ab epistola ad ecclesiam Antiochenam ab eo scripta.

Plures de Verbi Divinitate loci,

Duo argumenta, quæ pro duabus ad Samosatenum epistolis Dionysio abjudicandis faciunt, cap. præced. discussi. Restat, ut reliqua, quæ eo etiam conducunt, nunc examinem. A præcipuo, ut nonnulli putant, exordior. S. Athanasius, cum Dionysii fidem contra eos, qui sanctum Virum eadem cum Arianis, Jesu Christi Divinitatem negantibus, sensisse contendebant, tutandam haberet, in sua tamen Apologia hunc unice in finem scripta nec locum epistolæ,

num. 75 huc transcriptum, ubi Dionysius Dei Filium Patri dici consubstantiali approbat, nec alium quempiam, quo Sanctus in dicta epistola Filii Dei seu Verbi Divinitatem docet, in medium adducit; ubi tamen loci plures in ea occurrunt, ex quibus a Dionysio Jesu Christi Divinitatem agnoscere, luce meridiana clarius demonstrare Athanasius potuisset. Ut reliquos omittam, duos plane insignes, quos apud Labbeum tom. I Conciliorum col. 834 et seq. invenies, huc transcribo. Prior sic habet: Demonstratum itaque est, manifestum esse sophisma, quod formam hominis hominem appellas, et formam ac habitum servi servum, quia forma Dei est Deus. Christus autem, qui a mortuis surrexit, mortuus est et vixit, ut in mortuis et vivis dominetur. Deus enim est natura, qui in omnibus dominatur; et excitatus a mortuis, atque agnitus ex vulneribus verus Deus esse, qui fuerat crucifixus, et surrexerat, et æquali honore Deus Dominus a Thoma prædicatur.

79 Dominus enim et Deus habens in manibus cicatrices surrexit, qui fuerat propter nos vulneratus. Deus enim Apostolorum erat, qui attractatus est, non natura homo, (vide de hac Dionysii locutione in Bibliotheca Patrum Lugduni recusa Turrianum) sed natura Deus, qui hæres gentium est, et omnem judicat terram, sicut scriptum est: Surge... Deus, qui judicas terram, quoniam tu eris hæres in cunctis gentibus. Filius Dei, qui est Verbum, Christus hæres, mortuus est postea post servos suos prophetas, sicut ipse in Evangeliiis dixit ad eos, qui occiderunt prophetas. Quomodo ais tu, hominem esse eximum Christum et non revera Deum, et ab omni creatura cum Patre et Spiritu sancto adoratum, incarnatum ex sancta Virgine et Deipara Maria? Propter nos enim voluit nasci ex muliere; unde et passionem pro nobis suscepit, qui se exinanivit, et humiliavit usque ad mortem, mortem autem Crucis, cum esset alioqui æqualis Deo, sicut scriptum est: Factus est sub lege, qui secundum Divinitatem legislator est, ut eos, qui sub lege erant, redimeret; et adoptionem filiorum reciperemus, sicut ait Scriptura. Posterior hæc est: Qui... ex Deo est ante secula genitus, ipse in extremis temporibus ex matre natus est. Idcirco Deicidæ sunt Judæi, quia Dominum gloriæ crucifixerunt. Nisi enim fuisset Christus idem, qui erat Deus Verbum, non poterat esse alienus a potestate peccandi. Ita Dionysius in præfata epistola, aperitissime sane duobus huc jam transcriptis locis Divini Verbi seu Jesu Christi Divinitatem confitens, ut hos utique S. Athanasius, si epistolam illam pro genuino Dionysii fetu habuisset, pro tutanda Sancti circa Verbi Divinitatem contra Arianos fide in medium adducturus fuisse videatur, ac proin ut illam, cum id non fecerit, pro Dionysii epistola non habuerit.

80 Verum, quamquam hoc argumentum contra opinionem, quæ Dionysii ad Paulum epistolam, responsionemque ad decem Pauli objectiones Sancto attribuit, non nihil validius quam præcedens militet, rem tamen minime evincit. Etenim responderi potest, Athanasium forte omnes Dionysii lucubrationes, quæ magno numero fuerunt, non habuisse perspectas, ut adeo, cum inter Dionysii lucubrationes, Athanasio non cognitæ, esse potuerit epistola a Sancto ad Samosatenum scripta, mirum non sit, quod hæc, quamvis a Dionysio reipsa scripta atque ad Athanasii institutum non parum conducens, ab eo tamen contra Arianos citata non fuerit. Adhæc fieri potest, ut Athanasius, cum laudatum pro Dionysii doctrina ab Arianorum erroribus vindicanda Tractatum seu Apologiam scripsit, inimicorum suorum, qui cum sævissime prosequerentur, insidias fugiens, in quadam delituerit loco, in quo non nisi paucissimos libros haberet ad manum: unde factum esse potest, ut, cum duarum Dionysii ad Paulum epistolarum non haberet copiam, nullum ex his, utut a Dionysio vere scriptis, locum ad Arianos confutandos in medium adduxerit. Adde, homines non semper meminisse eorum omnium, quæ vel viderint, vel

AUCTORE
C. B.

quorum duo huc transcribuntur, in dictis ad Samosatenum epistolis occurrunt; E

F

has tamen Dionysii non esse, quod nec ab Athanasio,